

2. Мамцев А. Н. Управление безопасностью пищевых продуктов на основе принципов ХАССП / А. Н. Мамцев, Е. В. Кузнецова // Достижения науки и техники АПК. – 2007. – № 12. – С. 30-31.
3. Чибісов Д. М. "Окремі теоретичні аспекти щодо переосмислення механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства в умовах вступу України до СОТ" / Д.М.Чибісов // Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції «Фінансово-економічна безпека в Україні: стан та перспективи розвитку», 24 грудня 2010 р. – Одеса: ОДУВС, 2010. – С.109–110.
4. Чибісов Д. М. "Україна та Світова організація торгівлі: питання узгодження бізнес-інтересів та державної торговельної політики" / Д. М Чибісов // "Південноукраїнський правничий часопис". – № 4. – 2010. – 233 с.
5. Аронов И.З. О выборе системы управления: ежемес. науч.- технич. журнал / И.З. Аронов, В.Г. Версан // Методы менеджмента качества. – М. : 2008. – № 2. – С. 10-12.
6. Ахметова Ж.Т. Внедрение системы ХАССП в производство /ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств/ Ж.Т Ахметова // Матеріали І міжнародної науково-практичної конференції (22 травня 2012 року). – Львів. – 2012. – С. 19-21.
7. Власенко В.В. Оцінка якості та безпеки харчових продуктів на основі принципів ХАССП / В.В. Власенко І.Г. Власенко, Ю.О. Савко // Проблеми зооінженерної та ветеринарної медицини. Збірник наукових праць. Випуск 21, Частина 1., Харків 2010. – С. 72-76.
8. Власенко І.Г. Сучасний стан нормативно-правової бази в Україні та ЄС: якість та безпека молока / І.Г. Власенко // Збірник статей «Євроатлантична інтеграція України: можливості та перспективи». ВТЕІ КНТЕУ. – Вінниця, 2008. – С. 12-15.
9. Замятина О.В. Принципы ХАССП. Безопасность продуктов питания и медицинского оборудования / О.В. Замятина ; пер. с англ. О.В. Замятиной. – М. : РИА «Стандарты и качество», 2006. – 232 с.

УДК 339.137.2:658

Азарова А.О.,
к.т.н., доцент, професор каф. адміністративного
та інформаційного менеджменту
Інституту менеджменту
Вінницького національного технічного університету,
професор Міжнародної кадрової академії
Житкевич О.В.,
здобувач*
Вінницький національний технічний університет

РОЗРОБЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ПОБУДОВИ РАЦІОНАЛЬНОГО МЕТОДУ ФОРМАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Успішне функціонування сучасних вітчизняних підприємств засноване на підтриманні високого рівня їх конкурентоспроможності. Проте такий процес за умов фінансової, виробничої та політичної криз значно гальмується. Одним із продуктивних шляхів вирішення даної проблеми є розроблення принципів побудови раціонального методу формалізації процесу оцінювання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств (КП). Це уможливить автоматизацію такого процесу, що слугуватиме базовим аспектом розроблення продуктивної стратегії КП та подальшого її забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку теорії і практики оцінювання рівня КП та управління нею вітчизняними та іноземними ученими-економістами опрацьовано великий простір наукових методів та моделей, що описують конкурентоспроможність у межах певного об'єкта, а саме, товару, підприємства, держави. Зокрема Р. Фатхутдінов [1] у своїх працях зазначав пряму залежність КП та конкурентоспроможності його продукції й визначав здатність витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними об'єктами на даному ринку. Г. Багієв [2] –

* Науковий керівник: Азарова А. О. – к.т.н., проф.

засновник методу дослідження маркетингових та конкурентних відносин – узагальнив теорію і практику бенчмаркінгу. Праці Г. Багієва, В. Захарченко, Ю. Єленєвої, О. Кроткова [3] присвячені дослідженню методу аналізу конкурентних переваг, який проводиться шляхом співставлення рівнів відповідних показників підприємства з аналогічними показниками конкурента. Вони вважають, що вищий рівень даного показника вказує на підприємство, яке є більш конкурентоспроможним.

Г. Азоев [4], Є. Голубков, В. Білоусов, Х. Фасхiev [3], Н. Павлова [5] – представники методу інтегральної оцінки рівня КП, що реалізується шляхом аналізу співвідношення очікуваного та оптимального рівня рентабельності підприємства. Зокрема Г. Азоев [4] у своїх працях досліджував питання формування конкурентних переваг та конкурентної стратегії підприємств за умов російської економіки.

Є. Голубков та О. Млотов [3] представили метод ефективної конкуренції, що заснований на співставленні становища підприємств відповідної галузі з підприємствами-конкурентами та із середніми по галузі показниками.

Невирішені частини загальної проблеми. Не зважаючи на численні дослідження у цій царині знань, слід зауважити, що проблема визначення ефективного підходу оцінювання КП залишається недостатньо вивченою, оскільки відсутнім є єдиний чіткий та прозорий, автоматизований раціональний відповідний метод, що і зумовило доцільність подальших досліджень авторів статті.

Постановка завдання. Метою дослідження є розроблення принципів побудови раціонального методу формалізації процесу оцінювання рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на основі ґрунтового аналізу відповідних існуючих методів та моделей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний процес оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємства є складним та багатофакторним, оскільки умови їх функціонування є нестабільними та залежать від численних факторів впливу. В економічній літературі виділяються такі основні методи оцінювання КП, як графічні, матричні та розрахункові [6, 7].

1. **Графічні методи.** Серед дослідників даного методу слід відзначити таких, як А. Оливье, А. Дайян, Р. Урсе [8], які пропонують вивчати сильні та слабкі сторони підприємства за допомогою побудови багатокутника КП (критерії багатокутника: якість, ціна, торгівля, концепція товару, на якому базується діяльність та ін., оцінюються експертами). При співставленні даних схем багатокутників визначаються сильні та слабкі сторони підприємства щодо конкурента.

2. Прикладами **матричного методу** є матриця БКГ, матриці компаній Shell, McKinsey, General Electric, матриця стратегічних альтернатив, матриця конкурентної переваги, матриця Хасси та ін. [9]. Матриця БКГ визнає конкурентоспроможними ті підприємства, що мають значну частку на швидко зростаючому ринку. Матриці компаній Shell, McKinsey, General Electric можна розглядати як аналоги матриці БКГ. SWOT-аналіз є інструментарієм матричного аналізу і застосовується для порівняння кількох підприємств-конкурентів. В основі методу є поділ всієї інформації на чотири групи (сильні сторони, слабкості, можливості та загрози) за співвідношенням яких визначається стратегія підприємства [10].

3. Проаналізуємо **розрахункові методи** оцінювання рівня КП.

3.1. Метод, що використовує як головний підхід оцінку конкурентоспроможності продукції підприємства. Представниками методу – М. Ахматовою, Є. Поповим [11], Р. Фатхутдіновим [2] та ін. оцінювання КП здійснюється на основі теорії якості товару шляхом визначення його споживчої вартості.

3.2. Згідно методу, що базується на аналізі порівняльних переваг підприємств-конкурентів, рівень конкурентоспроможності підприємства оцінюється за рахунок співставлення виробничих витрат, обсягів і норми прибутку та (або) обсягів продажів, і (або) ринкових часток [7].

3.3. Критерієм конкурентоспроможності підприємства за методами оцінювання КП на основі ринкової частки є завоювання найбільшого конкурентного статусу на ринку в процесі суперництва. Вони дають можливість зареєструвати зміни в конкурентній позиції підприємства [12].

3.4. Метод оцінки конкурентоспроможності на основі норми споживчої вартості зумовлює визначення параметрів діяльності підприємства як за технічним, екологічним, соціально-психологічним та юридичним аспектах діяльності та розрахунок узагальненого коефіцієнта споживчої вартості [7].

3.5. Метод, що базується на аналізі порівняльних переваг підприємств-конкурентів. Російським економістом А. Юдановим [13] було запропоновано розділити конкурентні стратегії підприємств на чотири групи: комутанти, патіенти, віоленти, експлеренти, щоб кожен тип компаній мав свою власну стратегію.

3.6. Інтегральний метод. Оскільки у кожного автора свій підхід до формування чинників інтегрального показника, то виникають труднощі з кількісним розрахунками. Зокрема Г. Л. Азоев [4], Є. Голубков, В. Білоусов, Х. Фасхiev [3], В. А. Павлова [5] реалізували цей підхід, аналізуючи співвідношення очікуваного та оптимального рівня рентабельності підприємства, використовуючи індекс Херфіндала, Розенблута, коефіцієнт Джін та показник концентрації CR4. Цей метод потребує застосування експертних оцінок.

3.7. Метод самооцінювання або англійська методика матриці удосконалення бізнесу (BIM), заснована на проведенні експертного оцінювання показників діяльності підприємства за певними критеріями та присвоєнні значень відповідних оцінок. У результаті отримується загальна оцінка діяльності, що має бути співставленою з попередньою оцінкою цього ж підприємства або з оцінкою діяльності підприємств-конкурентів.

3.8. Метод, в основу якого покладено теорію ефективної конкуренції, заснований на тому, що найбільш конкурентоспроможними є ті підприємства, в яких найкраще організовано виробництво, збут продукції та ефективне управління фінансами [7].

3.9. Метод бенчмаркінга на сьогоднішній день знайшов успішне застосування в практичній діяльності японських, американських, західноєвропейських і скандинавських бізнесменів і учених як один із нових та сучасних підходів до вивчення продукції підприємств [14]. За його допомогою підприємство може порівняти результати своєї діяльності з результатами інших підприємств, щоб розробити відповідні заходи щодо підвищення конкурентоспроможності.

3.10. Розроблення та побудова моделі КП як один з найсучасніших методів, слугує інструментарієм для вирішення стратегічних завдань підвищення конкурентоспроможності. Мета методу – визначення конкурентної стратегії, яка враховує умови певної галузі промисловості, навички та капітал підприємства [7].

Розглянувши існуючі методи, можна сказати, що рівень КП – поняття комплексне, що має охоплювати усі аспекти його діяльності. Основним завданням є визначення ефективного та найбільш доцільного методу оцінювання рівня конкурентоспроможності вітчизняного підприємства за сучасних умов.

Розв'язок цього завдання автори статті пропонують здійснити шляхом порівняння недоліків, переваги та умов застосування вітчизняними підприємствами вищерозглянутих підходів, що зазначено у табл.1.

Таблиця 1

Порівняння методів оцінювання рівня КП

Методи	Умови застосування вітчизняними підприємствами	Переваги	Недоліки
Графічні методи	Ефективні для аналізу технічного, економічного та соціального спектру діяльності підприємств шляхом порівняння.	Врахування життєвого циклу підприємства (товару), високий ступінь наочності.	Не встановлює узагальнений критерій КП, використовує експертні оцінки, що позбавляє його об'єктивності.
Матричні	Ефективні для підприємств, що досліджують розвиток конкуренції в динаміці. Визначають положення під-ва на ринку, стратегічну позицію.	Прості, доступні, наочні, використовують об'єктивні критерії привабливості та конкурентоспроможності.	На основі цього методу не можна сформулювати відповідні управлінські рішення, враховуються не всі фактори діяльності підприємства.
Розрахункові	Ефективно визначають конкурентну стратегію, забезпечують конкурентоспроможність потенційних можливостей підприємств, враховують внутрішні та зовнішні чинники їх діяльності.	Універсальні, наочні, практичні, комплексні, системні, враховують чинники всіх аспектів діяльності підприємства.	Потребує певний час на збір інформації та її оброблення, є дещо дорогим.

Джерело: Складено авторами на базі [6; 7]

Виходячи з того, що аналіз оцінювання рівня конкурентоспроможності має різну ступінь глибини та масштабу дослідження, крім того, відсутнім є єдиний економічно доцільний підхід, що одночасно аналізує усі аспекти діяльності підприємства, то автори статті рекомендують власний підхід до вибору підходу. В Україні не існує загальноприйнятого методу оцінювання КП, тому слід адаптувати зарубіжний досвід та удосконалювати вітчизняні надбання для вирішення цієї проблеми.

Оцінювання рівня конкурентоспроможності є складним процесом, що, на думку авторів статті, зумовлює необхідність застосування комплексного та системного підходів.

Як виявив аналіз, основним недоліком даних підходів залишається обмеженість врахованих критеріїв та параметрів, тому слід застосовувати кілька конструктивних методів водночас, доповнюючи їх додатковою базою відповідних показників оцінювання рівня КП.

Формування множини оцінювальних параметрів залежить від таких основних чинників, як сфера діяльності підприємства, мета проведення оцінювання, наявність інформації тощо. Зокрема, слід враховувати такі основні аспекти діяльності для визначення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, як:

- 1) виробничий, фінансовий, маркетинговий та кадровий потенціал підприємства;
- 2) організаційну структуру підприємства з урахуванням діяльності всіх його служб і підрозділів та інформаційних потоків;
- 3) характеристику товару або послуг підприємства та їх конкурентних переваг;
- 4) управлінську діяльність та її склад;
- 5) фактори зовнішнього впливу, такі як взаємозв'язки з суб'єктами ринку;

6) динамічності розвитку підприємства.

Тому варто з особливою увагою поставитися до вибору або доповнення бази показниками, щоб отримати якісний результат та уникнути недоліків, які наведені в методиках, що ускладнюють проведення аналізу та застосування метода в цілому.

Отже, автори статті пропонують такі основні принципи формалізації процесу оцінювання рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств:

– при складанні бази показників варто уникати їх дублювання; необхідно включати прямі показники конкурентоспроможності товару (якість і ціна) та показники зовнішнього аспекту діяльності підприємства у поєднанні з основними показниками його господарської діяльності, таким чином враховувати комплексний вплив факторів певного періоду;

– сучасний підхід до оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств вимагає домінування нематеріальних цінностей. Вітчизняні підприємства змушені формувати нові конкурентні переваги, пов'язані з наявністю високого іміджу, кваліфікованого персоналу, довготривалих зв'язків із постачальниками, посередниками та споживачам. Тому слід методи оцінювання рівня КП доповнити базою показників, що характеризують людські ресурси на підприємстві, його імідж та організаційну культуру;

– метод має бути достовірним (за можливості слід уникати або мінімізувати експертні оцінки в аналізі статистично значимих вибірок інформації), практичним, систематизованим, комплексним та алгоритмізованим, недорогим.

Висновки з даного дослідження. Реалізацію таких принципів на сьогоднішній день можуть ефективно здійснювати нейромережеві технології. Тому автори статті пропонують застосовувати мережу Хопфілда для раціонального оцінювання рівня КП засобами математичного та комп'ютерного моделювань, що полегшить роботу фахівця під час прийняття рішень за умов невизначеності, дефіциту часу та обмеженості інформаційних ресурсів.

Наведений перелік принципів, щодо формалізації процедури оцінювання КП не є остаточним, оскільки умови функціонування підприємства є швидкоплинними, що спричиняє динамічне змінювання пріоритетів критеріального відбору.

Саме такий підхід, на думку авторів статті, дозволяє сформувати ефективний метод оцінювання рівня конкурентоспроможності сучасних вітчизняних підприємств.

Література

1. Фатхутдинов Р. А. Стратегический маркетинг : підручник / Фатхутдинов Р. А. – М. : ЗАО “Бизнес-школа “Интел-Синтез”, 2000. – 640 с.
2. Багиев Г. Л. Концептуальные основы формирования маркетинга взаимодействия в условиях развития рыночных сетей / Электронный ресурс: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2887>
3. Сумець О. М. Оцінка конкурентоспроможності сучасного промислового підприємства : навчальний посібник / О. М. Сумець, О. Є. Сомова, Є. Ф. Пеліхов. – К. : Професіонал, 2007. – 206 с.
4. Азоев Г. Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М. : ОАО “Типография “НОВОСТИ”, 2007. – 256 с.
5. Павлова В. А. Способы систематизации визначення конкурентоспроможності підприємства / Павлова В. А. // Економіка та підприємництво. – 2003. – №1. – С. 41– 45.
6. Самуляк В. Ю. Методичні засади оцінювання конкурентоспроможності підприємств / Самуляк В. Ю. // Україна – ЄС – Європа: нові виклики та модернізація відносин: VII міжн. наук. конф. – К.: Вид. Укр. акад. зовнішньої торгівлі, 2007. – С. 283–285.
7. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навчальний посібник / С. М. Клименко, О. С. Дуброва, Д. О. Барабась, Т. В. Омеляненко, А. В. Вакуленко. – К. : КНЕУ, 2006. – 527 с.
8. Академия рынка: Маркетинг / Пер с франц. А. Дайан, Ф. Букерель, А. Оливье, Р. Урсе и др. ; Научн. ред. А. Г. Худокормов. – М. : Экономика, 1993. – 571 с.
9. Еванс Дж. Маркетинг / Дж. Еванс, Б. Берман. – М. : Экономика, 1993. – 371 с.
10. Коновалова О. SWOT-аналіз як основний інструмент стратегічного управління, його переваги і недоліки [Електронний ресурс] / О. Коновалова, Т. Андрущакевич. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/58123.doc.htm.
11. Ахматова М. Теоретические модели конкурентоспособности / М. Ахматова, Е. Попов // Маркетинг. – 2007. – № 4. – С. 25-38.
12. Гончаров В. Аналіз існуючих підходів і методів до оцінки конкурентоспроможності промислового підприємства [Електронний ресурс] / В. Гончаров, О. Ларін. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11254.
13. Александров І. О. Еволюція дефініції конкурентоспроможності продукції [Електронний ресурс] / І. О. Александров, Г. П. Бурук. – Режим доступу: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files>.
14. Стельмах М. Основні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства [Електронний ресурс] / М. Стельмах, Ж. Крисько. – Режим доступу: http://www.econa.at.ua/Vypusk_1.